

Baanzoekduren van HBO'ers verder uitvergroot

Een repliek

In de vorige aflevering van het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken worden onder de titel 'Baanzoekduren van HBO'ers onder de loep' de resultaten van twee onderzoeken naar de baanzoekduren van schoolverlaters met elkaar vergeleken. De auteurs spiegelen de resultaten van een door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) uitgevoerde analyse op gegevens uit de HBO-monitor aan de uitkomsten van een drietal onderzoeken op basis van gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Deze laatste drie onderzoeken uit de jaren 1992, 1993 en 1994, werden uitgevoerd door de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (SEO) in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). L. Borghans en E. Willems, zelf werkzaam bij ROA, proberen in hun artikel de verschillen in uitkomsten te verklaren. De fundamentele verschillen tussen beide studies daarbij geheel uit het oog verliezend worden vervolgens de 'foute' SEO/CBS-uitkomsten naar de 'goede' ROA-uitkomsten toe geredeneerd. Daarbij wordt vooral de nadruk gelegd op vermeende 'zwakke' punten in het SEO/CBS-onderzoek, en worden bovendien het SEO/CBS onderzoek uitspraken 'in de mond gelegd' die in geen van de drie rapporten zijn terug te vinden. Reden genoeg om het een en ander recht te zetten: baanzoekduren van HBO'ers verder uitvergroot.

Bij vergelijking van de uitkomsten van twee of meer onderzoeken naar één en het zelfde fenomeen, in dit geval de baanzoekduren van schoolverlaters, is het goed gebruik dat in eerste instantie zorgvuldig wordt gekeken naar verschillen in:

- 1 gegevens;
- 2 definities;
- 3 onderzoeksmethode.

Aan de hand van hiervoor genoemde punten worden in dit artikel de onderzoeken van ROA en SEO/CBS naast elkaar gelegd.

Gegevens

Het SEO/CBS-onderzoek is gebaseerd op gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Deze enquête beoogt de beroepsbevolking in kaart te brengen en is in die zin niet specifiek toegesneden op het in kaart brengen van de populatie

van schoolverlaters. Uit een analyse van het CBS (zie Berkhout & Van der Valk (1992)) is echter wel gebleken dat de EBB een representatieve 1% steekproef (ca. 2 duizend) van schoolverlaters oplevert. Een steekproef van 1% is niet groot, maar kan voldoende basis bieden voor statistische analyses. De respondenten van de EBB worden face-to-face ondervraagd, een enquête-methode die over het algemeen – indien het niet over al te persoonlijke aangelegenheden gaat – als het meest betrouwbaar wordt gezien. Een ander voordeel van gebruik van de EBB is dat de gebruikte vragen door het CBS uitgebreid op betrouwbaarheid zijn onderzocht. De EBB wordt doorlopend in een kalenderjaar gehouden en dat betekent dat schoolverlaters in een willekeurige maand na schoolverlaten worden ondervraagd. Het nadeel hiervan – zo merken Borghans en Willems terecht op – is dat sommige schoolverlaters hun zoekduur niet kunnen 'afmaken' omdat zij worden ondervraagd voordat zij een baan

* De auteur is werkzaam bij de Stichting voor Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam.

hebben kunnen vinden. Dit kan op twee manieren worden ondervangen: 1) men kan de kansverdeling van instroom van individuen in de schoolverlaterspopulatie in de analyse betrekken (zie Cramer (1986)); of 2) de populatie op een handige manier definiëren. In het SEO/CBS-onderzoek is voor dat laatste gekozen. Een mogelijk voordeel van ondervraging van respondenten snel na schoolverlaten zou kunnen zijn dat zij de retrospectieve vragen doorgaans wat nauwkeuriger zullen beantwoorden. Het effect daarvan is moeilijk in te schatten.

De HBO-monitor levert een veel grotere steekproef van schoolverlaters uit het HBO dan de EBB. De steekproefomvang van ruim 10 duizend is een droom voor iedere onderzoeker. De enquête wordt schriftelijk afgenomen, ongeveer anderhalf jaar nadat de respondenten de school hebben verlaten. Met name deze extreem lange tijd van anderhalf jaar, waarover de respondenten retrospectief vragen moeten beantwoorden kan grote problemen opleveren. Uit onderzoek (zie Imbens (1990)) blijkt dat de betrouwbaarheid van retrospectieve vraagstelling ernstig te wensen over laat wanneer wordt gevraagd naar de voornaamste bezigheid. Het blijkt dat – zeker naarmate het langer geleden is – men geneigd is een beetje te liegen over de arbeidsmarktpositie. Of anders gezegd: het geheugen van de gemiddelde respondent is niet zo goed dat vragen over een verder verleden bruikbare informatie opleveren. Werkloosheid wordt sterk ondergerapporteerd, arbeidsparticipatie daarentegen sterk overgerapporteerd. Deze bevindingen hebben er toe geleid dat in de huidige opzet van de EBB de retrospectieve vragen niet verder terug gaan dan drie maanden. Volgens Borghans en Willems is 'op basis van de HBO-monitor bekend wat de belangrijkste activiteit sinds het moment van schoolverlaten is geweest'. Aan de betrouwbaarheid van deze gegevens moet dus – de bevindingen van het CBS in ogenschouw nemend – ernstig worden getwijfeld.

Definities

In de onderzoeken moeten twee begrippen streng worden afgebakend. Wat is nu eigenlijk een schoolverlater en wat is nu precies zijn of haar baanzoekduur. Een schoolverlater is in het SEO/CBS-onderzoek iemand met een leeftijd van tussen de 15 en 35 jaar, die op het moment van

enquête niet langer dan één jaar geleden het voltijd onderwijs heeft verlaten. Iemand is dus nooit langer dan één jaar schoolverlater, daarna wordt hij of zij tot bijvoorbeeld de werkenden of (langdurig) werklozen gerekend. Het idee hierachter is dat er ergens een moment moet zijn waarop een persoon die ooit onderwijs heeft genoten niet meer tot de schoolverlaters wordt gerekend. In combinatie met de voortschrijdende steekproefopzet van de EBB houdt deze definitie in dat de populatie van schoolverlaters gedurende het enquêtejaar als het ware langzaam wordt ververs. De schoolverlater uit de EBB-steekproef kan voltijd onderwijs van elk niveau hebben genoten: LBO, MBO, HBO en WO. Bovendien heeft de schoolverlater niet altijd het diploma van de laatst genoten opleiding op zak.

In het ROA onderzoek wordt de populatie waarover het onderzoek gaat gekenschetst als de afgestudeerden (met diploma) van een bepaald schooljaar. De enquête vindt plaats ongeveer anderhalf jaar later, zodat ze alle ongeveer evenveel gelegenheid krijgen hun zoekduur te voltooien. De HBO-monitor concentreert zich op HBO'ers van een bepaald jaar met diploma. Afgestudeerden van LBO-, MBO en WO-niveau worden buiten beschouwing gelaten.

Wij zien dus dat beide onderzoeken sterk uiteenlopende populaties bestuderen, met alle gevolgen voor de vergelijkbaarheid van de uitkomsten van dien.

Het centrale begrip waar beide studies om draaien is de baanzoekduur. Borghans en Willems gaan in hun artikel voorbij aan het feit dat het bestudeerde fenomeen – de baanzoekduur – in beide studies op verschillende wijze is gedefinieerd. De SEO/CBS-definitie van de baanzoekduur luidt: de tijd die verstrijkt tussen het moment van schoolverlaten en het moment van aanvang van de eerste relevante werkkring. Hier wordt uitgegaan van het objectieve moment van schoolverlaten: de maand waarin voor het laatst onderwijs werd genoten. In het ROA onderzoek wordt daarvan afgeweken. In dat onderzoek gaat de zoekduur in op 'de datum waarop mensen beginnen met zoeken'. De bezigheid 'zoeken naar werk' is uitermate moeilijk te definiëren en derhalve geen vastomlijnde activiteit, maar eerder een subjectief begrip. Sommige mensen vinden één keer per week de advertenties van een krant doorlezen al actief werkzoeken, terwijl anderen elke dag een sollicitatiebrief schrijven actief werkzoeken noemen. In het ROA-on-

derzoek wordt de baanzoekduur bepaald met behulp van retrospectieve vragen die maar liefst anderhalf jaar na dato worden gesteld en die gaan over dit subjectieve begrip 'werk zoeken'. Wetende dat retrospectieve vragen over het arbeidsmarktverleden bovendien onzuivere informatie opleveren, moet derhalve worden getwijfeld aan de bruikbaarheid van de door ROA gemeten baanzoekduur. Uit een eenvoudig voorbeeld blijkt dat beide onderzoeken voor een fictieve schoolverlater heel verschillende baanzoekduren berekenen. Stel, schoolverlater X vindt 10 maanden na schoolverlaten zijn eerste relevante werkkring. In de tussentijd heeft hij een maand vakantie gehouden, werkte vier maanden als uitzendkracht en ging vervolgens de huidige relevante werkkring zoeken. In de HBO-monitor is de zoekduur van X nu gelijk aan vijf maanden, terwijl op basis van de SEO/CBS-definitie deze gelijk wordt gesteld aan 10 maanden. Welke definitie beter is staat hier niet ter discussie, wel wordt duidelijk dat de resultaten van beide onderzoeken hierdoor nauwelijks met elkaar te vergelijken zijn.

Onderzoeksmethode

Over de onderzoeksmethode bestaat duidelijk meer consensus. In beide onderzoeken wordt gebruik gemaakt van het zogenaamde exponentiële duurmodel, dat uitgaat van een in de tijd onveranderlijke uittredingsvoet. Dat wil zeggen dat de kans op het vinden van een baan voor een individu, ongeacht hoe lang hij of zij al zoekt, constant blijft. Binnen dit model benaderen ROA en de SEO het probleem heel verschillend. In het ROA-onderzoek wordt alleen gekeken naar opleiding als verklarende variabele voor de baanzoekduur. Daarbij wordt voorbij gegaan aan het feit dat de zoekduur niet alleen afhankelijk is van de opleiding, maar ook zeer waarschijnlijk wordt bepaald door andere factoren. Alle respondenten met een zelfde opleiding worden door ROA als het ware homogeen verondersteld, terwijl ze ook nog – om maar wat te noemen – een huidskleur hebben. Het niet toelaten van dergelijke heterogeniteit van respondenten heeft ernstige gevolgen voor de schattingsresultaten (zie o.a. Lancaster (1990) en Lancaster en Nickell (1980)). In het SEO/CBS-onderzoek daarentegen wordt zoveel mogelijk heterogeniteit toegelaten en is opleiding slechts één

van de verklarende variabelen, naast een aantal algemene persoonskenmerken als leeftijd, geslacht, etniciteit en regio. Dat lost nog niet het algemeen onderkende probleem van de zogenaamde niet-waargenomen heterogeniteit in exponentiële duurmodellen op, maar een groot deel van de heterogeniteit van de respondenten wordt er wel mee ondervangen; in elk geval meer dan wanneer alleen opleiding als verklarende variabele wordt opgenomen. De resultaten van het SEO/CBS-onderzoek zullen alleen hierdoor al een stuk betrouwbaarder zijn dan de uitkomsten het ROA-onderzoek.

Conclusies

Borghans en Willems trachten in hun artikel 'Baanzoekduren van HBO'ers onder de loep' een vergelijking te maken tussen de uitkomsten van twee onderzoeken naar de baanzoekduren van schoolverlaters: het SEO/CBS onderzoek op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en het ROA-onderzoek op basis van gegevens uit de HBO-monitor. Zij concluderen dat de uitkomsten van het SEO/CBS-onderzoek 'te hoog' zijn en geven aan hoe deze 'foutieve' uitkomsten tot de 'juiste' ROA-uitkomsten kunnen worden herleid. Uit bovenstaande wordt duidelijk dat Borghans en Willems een appel en een peer met elkaar hebben vergeleken. De onderzoeken blijken gebaseerd op gegevens uit verschillende bronnen: de EBB en de HBO-monitor. In beide enquêtes worden verschillende interview-methodes gehanteerd: face-to-face versus schriftelijk en wordt op uiteenlopende wijze retrospectieve informatie vergaard.

Daarnaast zijn fundamentele begrippen in beide onderzoeken verschillend gedefiniëerd. Het onderwerp van onderzoek, de schoolverlater, wordt in beide onderzoeken op verschillende wijze afgebakend. Hierdoor worden feitelijk verschillende populaties onderzocht. Daarnaast wordt het cruciale begrip baanzoekduur op verschillende wijze gedefiniëerd. In het ene geval begint de zoekduur op het (objectieve) moment dat de respondent de school verlaat, in het andere geval gaat deze in op het (subjectieve) moment dat de schoolverlater begint met zoeken. Bovendien wordt de baanzoekduur in het ROA-onderzoek vastgesteld aan de hand van uiterst onbetrouwbare informatie verkregen met behulp van retrospectieve vragen over een periode

van maar liefst anderhalf jaar. Uit onderzoek is gebleken dat met name in relatie tot arbeidsparticipatie retrospectieve vragen geen betrouwbare informatie opleveren: respondenten neigen ertoe werkloosheid onder te rapporteren ten gunste van participatie in het arbeidsproces.

Ook in de onderzoeksmethode kunnen grote verschillen worden geconstateerd. Daar waar de SEO bij de verklaring van de baanzoekduur naast opleiding zoveel mogelijk persoonskenmerken zoals leeftijd, geslacht, etniciteit en regio in het model opneemt, wordt door ROA alleen opleiding als verklarende variabele gezien. Schoolverlaters met één en dezelfde opleiding worden door ROA homogeen beschouwd, terwijl zij heterogeen zijn in andere belangrijke variabelen. Uit de theorie van duurmodellen is bekend dat het niet toelaten van heterogeniteit – als daarvan wel sprake is – ernstige gevolgen heeft voor de schattingsresultaten. Het is jammer dat Borghans en Willems niet wat zorgvuldiger te werk zijn gegaan bij hun vergelijkend warenonderzoek. Waarschijnlijk hadden ze dan bij tijds ingezien dat appels en een peren zich moeilijk laten vergelijken.

Literatuur

- Berkhout P.H.G. en E.S. Mot (1992), *De arbeidsmarkt-relevantie van opleidingen*, Centraal bestuur voor de Arbeidsvoorziening, OAV-rapport 92-08.
- Berkhout, P. en J. van der Valk (1992), De positie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt, *Sociaal Economische Maandstatistiek* 1992(3).
- Berkhout P.H.G. en E.S. Mot (1993), *De arbeidsmarkt-relevantie van opleidingen: vervolgstudie*, Centraal bestuur voor de Arbeidsvoorziening, OAV-rapport 93-07.
- Berkhout P.H.G. en J.C. Provoost (1994), *Schoolverlaters op zoek naar een baan: een duuranalyse*, Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, SEO-rapport 339.
- Cramer, J.S. (1986), *Econometric applications of maximum likelihood methods*, Cambridge University Press.
- Borghans, L. en E. Willems (1995), Baanzoekduren van HBO'ers onder de loep, *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* 1995, 11(4).
- Imbens, H. (1990), *Bezigheden en voornaamste bezigheid*, uitkomsten van de Enquête Beroepsbevolking 1987-1989, Notanr S4-B-347-1990, CBS Heerlen.
- Lancaster, T. (1990), *The econometric analysis of transition data*, Cambridge University Press.
- Lancaster, T. and S. Nickell (1980), The analysis of re-employment probabilities for the unemployed, *J.R. Statist. Soc A*, 143, p. 141-165.